

Кант Іммануїл

Біографія

(22.04.1724 року — 12.02.1804 року)

Великий німецький філософ був педантом і буквоедом, прожив життя холостяком і до кінця днів своїх любив хороше вино і красивих жінок.

Великий німецький філософ був педантом і буквоедом, прожив життя холостяком і до кінця днів своїх любив хороше вино і красивих жінок. Син лимаря вчив людство принципам морального досконалості. При пруському дворі його шанували, але не любили і не жалували. Після його смерті два тижні невтішні жителі міста прощалися зі своїм геніальним земляком, але не пройшло і півроку, і його будинок був проданий якогось купця під кафе.

Пруський затворник

— Іммануїла Канта можна сміливо назвати самою загадковою і самою знаковою особистістю Кенігсберга, — стверджує науковий співробітник Калінінградського історико-художнього музею Вероніка Чернишова. — Незважаючи на те що вся його життя пов'язана тільки з цим містом і пройшла на очах у земляків, і перший варіант біографії філософа був написаний ще за його життя, ім'я Канта досі овіяне неймовірними легендами і міфами. Великий пересмішник завжди пишався своїм кенігсбергським походженням і навіть не підозрював, що після смерті його трактати стануть об'єктом серйозних претензій і спорів між Заходом і Сходом. В Європі запевняли, що в основу праць Канта лягли відкриття Ньютона. В Азії до цих пір існує думка, що базисом праць ученого послужили міркування імама Газалі та аль-Арабі. Побутує навіть твердження, що на схилі життя на одному з варіантів власної біографії Кант написав арабською в'яззю: "В ім'я Аллаха милостивого і милосердного!" Це лише легенда, але, погодьтеся, легенда красива.

Автором самої відомої на пострадянському просторі легенди по праву вважається Михайло Булгаков. Розповідь месьєра Воланда, на перших сторінках "Майстра і Маргарити" розповів Берліозу і Байстрюкам про свою бесіду за сніданком з професором Кантом, виглядає більш ніж переконливо.

— Маленький епізод роману, кілька згадок про Иммануиле, якого гарячий і молодий Іван Безрідний прагне запроторити на Соловки, знову дав ґрунт для серйозних вивчень і толків, — констатує Чернишова. — Але доводиться Булгакова спростовувати. По-перше, Кант ніколи не формулював п'ять доказів існування Бога. В його працях систематизовано думки попередників — філософів античності, і сконцентровані вони тільки в три постулати: теологічний, онтологічний і космологічний. Зібравши їх формулювання воедино, Кант насправді розкритикував ці погляди, за що впав у люту немилість церкви. Вже після його смерті комусь із богословів дуже захотілося приписати філософу ще одне, четверте, доказ Божого буття — моральне, сформульоване як "усвідомлення наших обов'язків у вигляді божественних

заповідей". Але Кант, не особливо побоюючись уславитися безбожником, часто говорив своїм студентам: "В області розуму ніяких доказів Його існування не було і бути не може".

Проте якщо все-таки погодитися прийняти систему координат роману Михайла Булгакова, то буде правомірним і такий делікатний історичний нюанс: Воланд, безсумнівно, бував у Кенігсберзі. В будь-якому іншому місті світу сніданок з Кантом відбутися не міг — філософ ніколи не залишав меж своєї малої батьківщини, за що ще за життя отримав прізвисько "прусський самітник". Значить, заради теологічного спору з геніальною людиною сатана приїжджав до нього в Кенігсберг.

Пиво — їжа поганого смаку

— Життя навряд чи могла обіцяти сина бідного лимаря великі перспективи, якщо б не його невситима жага знань, — продовжує розповідь Вероніка Чернишова. — Рано втративши матір і батька, Кант мав у юності жебрацьке існування. Бідність переслідувала великого мислителя майже до самої смерті: тільки на схилі років він міг дозволити собі купити невеликий будиночок. Вступивши до Кенігсберзький університет, молодий Кант не зміг його закінчити: все за тією ж — фінансової — причини. Заробляв на життя, чим тільки міг — від репетиторства до ігор на більярді і в карти. Нерідко траплялося, щоб вийти в місто, майбутній почесний громадянин Кенігсберга позичав взуття у своїх друзів по альма-матер.

Склалася думка, що Кант був великим педантом. Але в юності він зовсім не був обов'язковою і вельми вільно трактував саме поняття "пунктуальність". До скрупульозної точності у всьому майбутнього мислителя мало не силою привчив його друг — англійський купець Грін. Британець не прощав Канту жодних запізнень і влаштовував по кожному приводу різноманітні демарші і відверті прочуханки. З віком педантична точність і акуратність увійшли в звичку. Городяни звіряли годинники, побачивши похилого Канта на прогулянці. Він не любив неохайно одягнених студентів, рішуче ігнорував беззубих співрозмовників. Пунктуальність, педантизм і прихильність традиціям настільки визначали уклад життя Канта і душевний комфорт, що доходило до абсурду: скажімо, позбавлення від хамовитого і зарозумілого слуги Мартіна Лямці послужило причиною серцевого нападу.

Але Вероніка Чернишова запевняє, що, ставши еталоном акуратності і навіть аскетизму, Кант зумів зберегти в собі запал молодого студента Альбертини — Кенігсберзького університету.

— Він обожнював вино і зневажав пиво, — розповідає вона. — В одному зі своїх праць Кант дав напою з солоду і хмелю вельми невтішну оцінку: "Пиво — їжа поганого смаку". До жіночої краси завжди ставився з повагою. Будучи уже глибоким старцем, під час прийомів та урочистих обідів він завжди просив одну з юних красунь сісти за стіл поруч з ним з правого боку. В той час всі в Кенігсберзі знали: філософ сліпа на ліве око.

Незважаючи на схиляння перед прекрасною статтю, Кант так ніколи і не був одружений. Причина, по якій він не зміг зважитися на створення сім'ї, досить

банальна: бідність. Кант іронізував над своїм холостяцьким буттям: мовляв, коли була потрібна жінка, він не міг її прогодувати, коли ж положення дозволило утримувати дружину, потреба в жінці відпала. Але тут же додавав: втім, ніщо не виправдовує безшлюбності.

Його помилки були геніальні...

— Кант ніколи не був дисидентом, — стверджує Вероніка Чернишова. — Навпаки, перші, ще не дуже зрілі свої праці, від яких в похилому віці він постарався відректися, філософ присвячував губернатору Кенігсберга і імператору Фрідріху II. Тим не менш учена кар'єра Канта просувалася з великими труднощами. Розумні люди завжди дратують владу...

Під час Семирічної війни Східна Пруссія увійшла до складу Російської імперії. Новоспечений підданий Єлизавети Петрівни в березні 1758 року звернувся до імператриці з проханням надати йому звільнилася в університеті вакансію завідувача кафедрою логіки і метафізики. До государині прохання не дійшло. Розглянув чолобитну по суті губернатор Східної Пруссії Микола Корф відмовив філософу за типово бюрократичним мотивами: інший претендент на цю вакансію мав більший стаж викладацької діяльності, що і вирішило питання не на користь Канта. Уже до середини XVIII століття перед його талантом преклонялась вся Європа. При пруському дворі філософа також шанували, але не любили і не жалували. Прохання Канта про подальшому облаштуванні Альбертини і його власних перспективи відверто волокитили.

На думку історика, Кант був геніальний навіть у своїх помилках.

— На лекціях з фізичної географії філософ розповідав своїм учням, що в Росії живе риба осетер, яка, щоб зануритися на дно, ковтає камені. А під Оренбургом живуть маленькі люди з невеликими хвостиками. Втім, далеко не всі його парадоксальні твердження були далекі від істини. Чого варта, скажімо, таке: "У далекому Сибіру живуть магометани, язичники і християни. Магометани взагалі не п'ють міцного. Але ніде в світі не вдаються так пияцтва, як у Сибіру інші її мешканці".

Сам того не підозрюючи, Іммануїл Кант вступив у заочну полеміку з ще не народженою опонентом — Володимиром Леніним. Епатажний теза вождя світового пролетаріату про те, що і куховарка здатна управляти державою, пруський самітник передбачив їдким афоризмом: "А хто з державних мужів може збагнути справжнє мистецтво куховарок?"

Гансы та Івани, родства не пам'ятають

Зі славою до Канту прийшли і всі супутні їй витрати. Ще за життя мислителя по всій Європі почали з'являтися авантюристи, які називають себе його дітьми. Млосні красуні з вищого суспільства поспішали повідомити світло, що були улюблені великим філософом. Як правило, такі одкровення прикривали меркантильні інтереси.

— Кант помер в достатку, — констатує Вероніка Чернишова. — Він залишив своїм трьом сестрам і братові стан в 20 тисяч гульденів. Смерть філософа викликала щиру скорботу у всьому місті. Досить сказати, що громадянська церемонія прощання з ним

тривала замість належних трьох днів майже два тижні. 28 лютого труну вчителя несли 28 кращих студентів Альбертини. Місто було охоплено жалобою: Кенігсберг втратив самого великого свого сина.

Але скорбота жителів не завадила їм же самим дискредитувати пам'ять про прусському затворнике. Не минуло й півроку після смерті автора "Критики практичного розуму", як його будиночок був проданий якогось купця під кафе. Слабкі голоси обурених колег Канта потонули в морі байдужості. Ніхто з багатих родичів або друзів філософа навіть не спробував протестувати. Через 90 років цей будинок був знесений. Причина? Дуже прагматична: новим господарям знадобилося місце для магазину дамських капелюшків. У 1924 році Європа готувалася відзначати 200-річчя з дня народження великого філософа. Щоб "зберегти обличчя", бургомістр Кенігсберга під тиском "Товариства друзів Канта" зобов'язав комерсантів повісити на капелюшному павільйоні меморіальну дошку. Напис на дошці відрізнялася безвихідністю і цинічністю: "На цьому місці стояв будинок, в якому Іммануїл Кант жив і навчав з 1783 по 1804 рік".

— В тому ж році кенігсбержцы згадали ще про одному місці, пов'язаному з ім'ям свого геніального земляка, — розповідає Вероніка Чернишова. — Директор історичного музею Едуард Андерсен взяв на себе сміливість стверджувати, що нарешті встановив точне місце розташування будиночка лісника Вобзера — одного Іммануїла Канта, в якого філософ часто гостював. В цьому будинку був написаний знаменитий трактат "Спостереження над почуттям прекрасного і піднесеного".

Житло Вобзера стало місцем паломництва туристів. Але майже одразу ж з'явилося чимало опонентів, які не полінувалися досконально вивчити заміські прогулянкові маршрути вченого і піддати затвердження головного кенігсберзькому краєзнавця сумнівам. Викликав суперечки будиночок існує і донині.

— Кант дуже пишався своєю національністю, своїм містом і, напевно, дуже б здивувався, дізнавшись про те, що основна гілка його генеалогічного дерева перерветься не в Німеччині, не в Пруссії, а в Центральній Росії — точніше, в СРСР, — завершила свою розповідь Вероніка Чернишова. — В середині 30-х років XX століття репресували єдиного прямого нащадка брата Іммануїла Канта, який мав нещастя бути одним з керівників "Уралмашу".

Ви здивуєтеся, але Кант був російським підданим

Іммануїл Кант — німецький філософ і вчений, основоположник класичного німецького ідеалізму — народився 22 квітня 1724 року в Кенігсберзі (нині Калінінград), помер 12 лютого 1804 року там же. Четверта дитина в небагатій родині лимаря. Названий на честь святого Іммануїла, в перекладі це біблійне ім'я означає "з нами Бог". Все життя прожив у Кенігсберзі. З січня 1757 р. по липень 1762 р. — російський підданий.

У 1745 році закінчив університет. Протягом дев'яти років жив і працював домашнім вчителем в аристократичних родин, що давало матеріальні засоби для занять на дозвіллі — філософськими дослідженнями. В 1755 році отримав звання приват-доцента

університету. Наступні 15 років, в очікуванні професури, служив в Кенігсберг палацової бібліотеці на посаді помічника бібліотекаря.

Цей період філософського розвитку Канта називають "докритическим". У числі основних робіт — "Загальна природна історія і теорія неба" (1755), "Нове висвітлення перших принципів метафізичного пізнання" (1755), "Мрії духовидця" (1766).

З 1770 року прийнято вести відлік "критичного" періоду у творчості Канта. У цьому році у віці 46 років він призначений професором логіки і метафізики Кенігсберзького університету, де до 1797 року викладав великий цикл дисциплін — філософських, математичних, фізичних.

До цього часу визріло принципово важливе визнання Канта про мету його роботи: "Давно задуманий план щодо того, як потрібно обробити поле чистої філософії, полягав у вирішенні трьох завдань: 1) що я можу знати? (метафізика); 2) що я повинен робити? (мораль); 3) на що я смію сподіватися (релігія); нарешті, за цим мала бути четверта задача — що таке людина? (антропологія, лекції по якій я читаю протягом більш ніж двадцяти років)". У цей період Кантом були написані "Критика чистого розуму" (1781), "Критика практичного розуму" (1788), "Критика здатності судження" (1790) — фундаментальні філософські роботи, принесли вченому репутацію одного з видатних мислителів XVIII століття і зробили величезний вплив на подальший розвиток світової філософської думки. Але навіть далеким від філософії людям відомо його знаменитий вислів: "Дві речі наповнюють душу все новим і наростаючим подивом і благословенням, чим частіше, ніж триваліше ми міркуємо про них — зоряне небо треба мною і моральний закон у мені".

"Закон, що живе в нас, називається совістю"

Так говорив Кант

Про роль об'єднавчої ідеї для перемоги добра

"...Вища моральне благо не може бути здійснено виключно за допомогою прагнення окремої людини до його власного морального досконалості, а вимагає об'єднання людей в одне ціле заради тієї ж мети, тобто системи благомыслящих людей, в якій і завдяки єдності якій це благо тільки й може здійснитися..."

Про свободу слова

"...Громадянин держави і при цьому з дозволу самого государя, повинен мати право відкрито висловлювати свою думку про те, що з розпоряджень государя здаються йому несправедливими по відношенню до суспільства... Свобода друкованого слова є єдиний палладіум прав народу..."

Про війну та світі

"Повинен визнати, що найбільші лиха, що терзають культурні народи, суть наслідки війни, а саме наслідки не стільки відбувається нині чи відбувалася, скільки неослабного і навіть безперервно зростаючого приготування до майбутньої. На це витрачаються всі сили держави, всі плоди його культури, які могли б застосовуватися для ще більшого поширення останньої; свободу наносяться у багатьох місцях дуже чутливі удари, і материнська турботливість держави про поодиноких членів виражається в невблаганно

суворих вимогах, які виправдовуються також інтересами зовнішньої безпеки".

"...Вічний мир (кінцева мета всього міжнародного права) є, зрозуміло, нездійсненна ідея. Але політичні принципи, націлені на те, щоб вступати в такі [міжнародні] зв'язки, які служили б постійному наближенню до стану вічного миру, цілком здійсненні..."

Про необхідність співвіднесення віри і моралі

"Якщо я приймаю віру в якості принципу безвідносно до моралі... то така віра зовсім не частина релігії".

Про реформу освіти

"...Здатність судження є відмінна риса так званої кмітливості, і відсутність її не можна заповнити ніякої школою, так як школа може дати навіть обмеженого розуму, як би втовкмачити у нього, скільки завгодно правил, запозичених у інших, але здатність правильно користуватися ними повинна бути притаманна навіть учневі, і якщо немає цього природного дару, то ніякі правила, які були б запропоновані йому з цією метою, не гарантують його від помилкового застосування їх... Відсутність здатності судження є, власне, те, що називають дурістю, і проти цього недоліку ліків немає".

Про роль несвідомого у творчості

"...На великій карті нашої душі, так сказати, освітлені тільки деякі пункти — це обставина може збуджувати в нас подив перед нашою власною істотою, адже якби якась вища сила сказала: так буде світло!, то без найменшого сприяння з нашої сторони перед нашими очима відкрилося б як би півсвіту (якщо, наприклад, ми візьмемо письменника з усім тим, що він має у своїй пам'яті)".

Категоричний імператив Канта

"...Чини так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі всякого іншого також як до мети. І ніколи не ставився б до нього тільки як до засобу".